

## Diumenges d'estiu en els films catalans d'Eduardo Solá Franco

**María Belén Moncayo**

Directora de l'Asociación Archivo Nuevos Medios Ecuador (AANME) (Quito, Equador)

*“Pasaba por los cines a los que yo iba cuando era niño: el ‘Kurssal’, el ‘Capitol’, al ‘Fantasio’, en que me transportaba con los dramas de la Garbo, de Lillian Harvey, sobre todo, la para mí maravillosa Brigitte Helm. Inolvidable”.*<sup>1</sup>

*“Ha regresado, ¡vaya! Miren quién ha regresado [...]. Pues claro, eres el niño sudamericano hijo de los que vivían aquí en ese piso, el niño que alborotaba siempre bailando, cantando y comiendo chocolates que vendían ahí, en la Tupinamba [...]. ¡Hala! Claro que lo recuerdo, vuestra abuelita murió allá, en esa habitación...”.*<sup>2</sup>

No és pas sorprenent que el porter de la cèlebre construcció de Gaudí, la Casa Milà (La Pedrera), recordés tan vívidament l'Eduardo Solá Franco infant, el qual va viure en aquesta peculiar casa barcelonina, encara que aquest episodi s'esdevingués vint-i-sis anys més tard, el 1950. I és que la vida d'aquest artista de pare català (José Solá) i de mare equatoriana (María Teresa Franco Roca) va estar marcada per una profunda sensibilitat estètica, que el va fer transitar literalment pel món —durant tota la seva vida— tot deixant petjades artístiques úniques, irrepetibles. Aquelles que tenen a veure amb la seva creació filmogràfica realitzada a Espanya són les que analitzarem a continuació.

### Una infantesa privilegiada

Eduardo Solá Franco va néixer a Guayaquil l'any 1915 en una família burgesa i privilegiada pel fenomen que a la història de l'Equador s'anomena el *boom cacaotero*. José Solá era propietari de la *Sociedad Hispano-Ecuatoriana*, un gran magatzem que oferia a la pròspera societat *porteña* objectes europeus de luxe.

Aquesta bonança financera va permetre de viure a Barcelona a la família Solá Franco en dos períodes: el primer, entre 1920 i 1924, el qual, a més d'estar marcat per la visió dels quadres pre-rafaelites de la Casa Milà, els estíjios internacionals i el fet d'anar molt sovint al cinema i al teatre, destacà per l'educació que va rebre als germans maristes, de la qual sempre en va renegar<sup>3</sup>. El segon període fou entre 1929 i 1932, moment en el qual la família deixa un Equador abatut per les conseqüències econòmiques de

la Primera Guerra Mundial i les plagues que van devastar els camps de conreu de cacau. Amb la intenció d'evitar la fallida total van tornar tots plegats a la capital catalana i hi van residir en el número 520 de l'Avinguda Diagonal.

Un jove Eduardo va ser alumne del col·legi dels jesuïtes i va tenir per mentor en la pintura el mestre simbolista Ramon López Morelló, disciplina artística a la qual va arribar des del cinema.

Una part del temps entre els dos períodes en què va viure a Barcelona els va experimentar com a intern en un col·legi de Quito.

En aquest sentit, la separació amb la seva mare —per la qual expressava una especial devoció— i l'ambient hostil d'aquell lloc el van portar a dibuixar febrilment una mena de *storyboards* en els quals descrivia “*catástrofes, reinas guillotinas, marmotos y personajes diabólicos...*”<sup>4</sup>. Aquests quaderns els va titular *Mamarrachos i Historias terribilísimas del siglo XX*. Aquests relats els representava en el teatre d'ombres que li va regalar el seu pare, el qual, també, li havia regalat un projector de pel·lícules Pathé Baby 9,5 mm en els que hi passava una vegada i una altra els films més notables del cinema expressionista alemany, que van constituir una forta influència en bona part de la seva filmografia.<sup>5</sup>

### El Quixote que mai no va ser

El jove Eduardo no va trobar eco per a la seva obra pictòrica a l'Equador. Així, a finals de la dècada de 1930 va participar en algunes exposicions col·lectives. En aquell moment a l'Equador l'indigenisme i el costumisme eren els estils predominants en les arts; així, Solá —l'obra del qual aleshores ja tenia un marcat estil màgicorealista— va ser considerat despectivament com “*el señorito del otro lado de la barricada*”.<sup>6</sup>

Amb l'ajut del seu pare —el qual sempre el va encoratjar a convertir-se en pintor— l'any 1939 va començar la seva trajectòria d'estudis i feines de tota mena als Estats Units. El seu primer acostament professional al món del cinema el va fer com a dibuixant d'escenes en el film *Rulers of the sea*, dirigida per Frank Lloyd, a San Pedro (Califòrnia). Molts anys després, a la seva reflexió novel·lada *Al pasar* lamentà haver deixat la *Paramount Pictures*, on li van oferir feina a llarg termini, i haver acceptat, en canvi, formar part de l'equip de dibuixants àmpliament ignorats per Walt Disney dins la seva colossal indústria productora de dibuixos animats, en la qual no només va rebre un tracte discriminatori sinó que també va ser estafat en el seu sou. Sens dubte, la pitjor experiència fou el segrest de més de mil dibuixos que va fer pel film *El Quixote*, que mai no va arribar a ser realitzat.

<sup>1</sup> SOLÁ FRANCO, Eduardo. *Al pasar*. Casa de la Cultura Núcleo del Guayas. Guayaquil. 2008. P. 238.

<sup>2</sup> SOLÁ FRANCO, Eduardo. *Al pasar...* P. 233.

<sup>3</sup> Sobre l'impacte que va tenir la seva estada a La Pedrera Solá va escriure: “*esto excitaba constantemente mi imaginación, sobre todo en el género de lo fantástico. Yo vivía en un estado de ensueño*”. SOLÁ FRANCO, Eduardo. *Diario de mis viajes por el mundo*. Quito. Banco Central del Ecuador. 1996. P. 184-185.

<sup>4</sup> SOLÁ FRANCO, Eduardo. *Diario de mis viajes...* P. 184.

<sup>5</sup> Ambdues publicacions van ser entregades en custòdia a la Biblioteca Nacional de França, segons petició de Solá Franco al seu marmessor Luis Savinovich Sotomayor, qui va entregar aquesta informació en una entrevista presencial amb l'autora, l'any 2014.

<sup>6</sup> “*Los intelectuales, que aquel momento eran todos de izquierda, encontraron en mí a un buen chivo expiatorio y con sus odios y sus envidias me designaron el ‘señorito que está del otro lado de la barricada y con morbo versallesco insoportable’*. Así pasé tres años sintiéndome francamente desdichado en un medio tan hostil como lo había sido el internado en Quito”. SOLÁ FRANCO, Eduardo. *Diario de mis viajes...* P. 185-186.

A més de la seva notòria destresa com a dibuixant i del seu enteniment de l'element constitutiu del cinema, John Rose, productor de Disney, va veure en Solá Franco el perfil adient per a il·lustrar l'univers espanyol de la novel·la de Miguel de Cervantes. Han hagut de passar tres quarts de segle perquè l'artista equatorià hagi estat historiografiat dignament en una publicació que esmenta els noms esborrats de la *Walt Disney Productions*.<sup>7</sup>

## La trobada amb Jean Cocteau

L'aproximació detinguda al conjunt de la producció artística d'Eduardo Solá dona compte de l'especialíssima petjada que va deixar l'obra i la personalitat de Jean Cocteau (1889-1963) en els seus processos creatius. Emulant les passes del francès, l'equatorià es va donar a ell mateix —i amb solvència— un perfil d'autor multidisciplinari: en una de les llargues estades a París, l'any 1948, va ser convidat per Cocteau a presenciar el rodatge del seu film *Les parents terribles*.

Les visites freqüents als estudis *Joinville* aviat es van convertir en lliçons de fer servir la càmera, de muntatge i d'efectes

de postproducció. Els trets més proteics d'aquesta influència són visibles en la decisió radical de Solá per fer films exclusivament silencis, amb un gest corporal exagerat per part dels actors, amb una al·lusió freqüent a altres arts dins la narrativa, amb una recurrència a la tragèdia grega i a l'escriptura manual dels crèdits.<sup>8</sup>

Igual que el mestre, l'alumne també va ser novel·lista i poeta; escriptor i director d'obres de teatre; i dissenyador d'escenografia i vestuari.

Per la seva banda, Solá va desenvolupar catorze diaris il·lustrats en els quals ens ofereix detalls d'una vida, la seva, tan cosmopolita com solitària.<sup>9</sup>

## My films of pleasure

*My books of pleasure* és el nom que va donar el director equatorià als seus apunts al·legòrics. És precisament una de les pàgines del volum pertanyent a 1956 la que documenta els seus començaments en la realització cinematogràfica. L'aquarel·la exhibeix el nostre artista, amb un genoll a



Diari il·lustrat d'Eduardo Solá Franco amb imatges del rodatge del film *Escala de sirenes* en els jardins de Santa Clotilde de Lloret de Mar.  
Procedència: Maribel Vidal-Quadras. Data: 1962.

<sup>7</sup> Didier Ghez, en el volum 3 de la col·lecció de la seva autoria *They drew as they pleased. The hidden art of Disney's Golden Age: The 30s* (Chronicle Books, 2015), dedica un capítol especial al relat del pas de Solá per la *Walt Disney Productions*.

<sup>8</sup> "Cocteau había presentado obras suyas. Era un teatro pequeño con gran renombre. Fui con Mile a conocerlo y me pareció de buen augurio, además que estaba situado en el decorado que Cocteau había tomado para su libro 'Les enfants terribles', que tuvo fascinación para generaciones de jóvenes, incluyéndome a mí. El mismo decorado él lo reprodujo en los Estudios donde se filmó su bello film 'La sangre del poeta'". SOLÁ FRANCO, Eduardo, *Al pasar...* P. 303.

<sup>9</sup> "Por consejo de mi padre anoté, dibujé y coloreé todo aquello que veía interesante y que me atraía: gentes, paisajes, ciudades, estados de ánimo, espectáculos, fiestas, moda. Creo que el mundo ahora ha perdido la gracia, la elegancia y el sentido de la belleza". SOLÁ FRANCO, Eduardo, *Al pasar...* P. 37.

terra, filmant a Sitges els ballarins Philip Salem i Geraldine Spencer. Aquest mateix gest del cos es pot apreciar en altres ressenyes d'algunes pel·lícules i en fotografies del rodatge d'una altra més, cosa que posa de manifest una relació copulativa del director amb la càmera. La seva, una Nizo Heliomatic 8.

També a Sitges, Eduardo Solá va realitzar el primer de cinquanta films que s'enumeren en els seus llistats mecanografiats.<sup>10</sup> *Encuentros imposibles*, filmada el 1959 a l'autòdrom d'aquesta vila que visitava sovintejadament, descriu figures geomètriques, fletxes i petjades, les quals se superposen en moviments ascendents i descendents sobre imatges d'una ciutat. Dos bufons són despertats del seu son plàcid sobre la sorra de la platja per un adonis ros que persegueix la seva estimada. Una mena de pitonissa indueix el grup, amb el moviment dels seus braços, a realitzar accions dadaistes tràgiques. Una parella de ballarins fa piruetes. El forçut és desenterrat pels bufons. Un subterfugi s'esdevé, l'estimada del protagonista mor. Ell s'immola i s'allunya cap a la profunditat de la mar.

Els bufons van ser *performats* per l'artista visual Josep Puigmarí i Valls i l'arquitecte Luis Ibáñez Margalef. Ambdós testimonis afirmen que Diana era el nom d'una de les actrius i que la forma com es va fer la filmació seguia el paradigma surrealista determinant en aquell temps. Addicionalment, Solá s'havia forjat un prestigi internacional com ambaixador cultural. Possedia una agenda de contactes exquisida a Europa, Sudamèrica i els Estats Units, circumstància que

s'entreveu en aquesta cinta per la presència del coreògraf Oleg Briansky i la ballarina Mireille Briane. Cal destacar que aquest film és l'únic registre que hi ha al món en el qual es poden veure els dos artistes ballant junts.<sup>11</sup>

El protagonista del film és el jove portuguès David Morais, amb qui va sostenir durant uns anys una de les dues relacions sentimentals més importants de la seva vida. L'home natge explícit que Solá ret a aquest jove apol·lini en múltiples retrats, poemes, obres de teatre, fotografies i pàgines dels seus diaris és una pista molt destacada de la importància d'analitzar l'obra d'aquest artista com un tot integral.<sup>12</sup>

## Solá Franco i els Vidal-Quadras

L'amistat entranyable del pintor Alejo Vidal-Quadras Veiga (1919-1994) i Eduardo Solá Franco es remunta als anys de la dècada de 1930 a Xile, on ambdós van realitzar exposicions pictòriques, i es va mantenir durant les seves vides a través de trobades en diversos països de l'Amèrica del Sud i Europa i d'una relació epistolar sostinguda. Va ser un vincle de caràcter molt comprensible si analitzem l'estil plàstic de tots dos: entre altres particularitats podem anotar que van tenir una àmplia trajectòria com a retratistes i, per descomptat, l'un va dibuixar el retrat de l'altre.<sup>13</sup>

Les visites de Solá a les cases de Lloret i Blanes propietat de la família Vidal-Quadras i de parents i amics seus van ser freqüents. En una estada de l'any 1962 a la finca Pinya de Rosa —situada en terme municipal de Blanes, propietat de Fernando Rivière i Maria Teresa Vidal-Quadras—, concretament el 19 d'agost d'aquell any, Solá va agafar la seva càmera i va filmar *El juicio de Paris*, que va tenir com a protagonistes les tres nebodes del pintor català, Maribel, Reyes i Carmen Vidal-Quadras y Cajiao, els pares de les quals, Antonio i Lucy, també van ser amics propers de Solá. Lluïnt tovalloles en el bust i als cabells, la tríada femenina interpretà les deesses Atenea, Afrodita i Hera, les quals convoquen amb els seus gestos gràcils a Gonzalo Gutiérrez —Paris al film—, que en aquell any era el promès d'una molt jove Carmen Vidal-Quadras.

Exactament una setmana després, el diumenge 26 d'agost, però aquest cop als jardins de Santa Clotilde de Lloret —propietat de la família Roviralta—, Solá hi va realitzar *Escala de sirenes*, film al qual hi va posar el nom en català tal com ho va deixar escrit l'autor en el seu diari. A l'esmentat diari, a més de mencionar la parella Gutiérrez-Vidal-Quadras, muntà una fotografia de l'actriu protagonista, Odila Roviralta Arens, vestida com una deessa grega.<sup>14</sup>



Diari il·lustrat d'Eduardo Solá Franco amb reportatge gràfic del rodatge del film *Escala de sirenes* en els jardins de Santa Clotilde de Lloret de Mar.

Procedència: Maribel Vidal-Quadras. Data: 1962.

<sup>10</sup> «En 1959, mientras me encontraba en el balneario de Sitges, cerca de Barcelona, pintando nuevamente, hice una pequeña película que la llamé Encuentros imposibles con la que inicié una serie de películas que filmé, escribí y dirigí hasta el año 1985. Todas estas películas, cortas y mudas, eran de inspiración surrealista, experimentales sin duda, y en las que trataba los temas de la tragedia clásica sin conceptos formales. Las películas se llamaban: Fedra, Edipo, Medea, Muchos crímenes en la casa de Agamenón, Antígona engañada y así por el estilo. Me las pedían en los clubes de cine privados, en Roma y en Londres. Con una de estas películas gané el Primer Premio en el Festival de Salerno en 1963. Muchos actores profesionales míos se prestaron a actuar en dichas películas: John Phillip Law en No patear los objetos, Dan Vadis en Macbeth, el tenor Alfredo Krauss en Otra vez Edipo y Ginny Cambell en Ritual». SOLÁ FRANCO, Eduardo, *Diario de mis viajes...* P. 193-194.

<sup>11</sup> L'autora vol agrair la dada a la documentalista establerta a Nova York Yelena Dimekovsky. Entrevista via correu electrònic de 8 de novembre de 2021.

<sup>12</sup> «El análisis de sus archivos documentales y la posibilidad de concatenar de forma meditada sus diversos registros creativos (la pintura, el teatro, el cine, la narrativa, la poesía y la actividad diarística) permiten echar luz sobre aquel velado componente biográfico que atraviesa sus obras, abriendo universos interpretativos que dotan de mayor grosor simbólico a su fluctuante vocabulario plástico y a su enigmático repertorio iconográfico». KRONFLE CHAMBERS, Rodolfo. *Eduardo Solá Franco. El impulso autobiográfico*. Fundación Municipal Bienal de Cuenca. Cuenca, 2016.

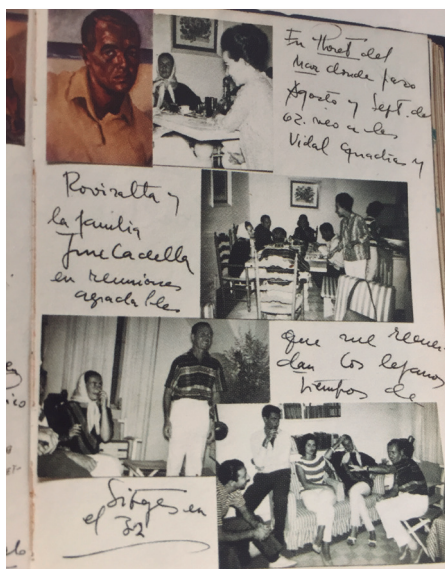
<sup>13</sup> *Catálogo de publicaciones del Consejo Nacional de Cultura*. Ediecuatorial. Quito, 2012.

<sup>14</sup> L'autora vol agrair al Servei d'Arxiu Municipal de Lloret de Mar, especialment al seu membre Xavier Orri i al Grup d'Amics de l'Arxiu, les dades relacionades amb els noms de les germanes Vidal-Quadras, informació que va permetre poder establir contacte amb elles.

Set anys més tard, el 1969, en el número 604 de l'Avinguda Diagonal de Barcelona, llar de la família Vidal-Quadras y Cajiao, Solá hi va rodar un altre film, *Una tarde de Domingo en Barcelona*. En aquest film una adolescent Maribel Vidal-Quadras fulleja la revista *Vogue* i desfila una sèrie de models en el seu afany de treure's de sobre l'avorriment mentre espera una trucada telefònica que finalment arriba. La cinta, d'estètica *pop* com els vestits que llueix la protagonista, també inclou panoràmiques descriptives del passeig de Gràcia i de platges plenes a vessar de gent a la Barceloneta i el Poblenou. El contrast entre els dos universos tradueix, un cop més, la preocupació de Solá Franco per la devastació ambiental de la mar que, per a ell, suposava l'aflluència indiscriminada de turistes. El món marí va ser per a Solá decididament transcendental.

## Alfredo Kraus, el déu grec de Solá

Una altra de les amistats de les quals Eduardo Solá Franco presumia va ser la del tenor Alfredo Kraus (1927-1999). Algunes de les presentacions del primer van ser documentades en les ressenyes gràfiques del segon. L'any 1974 l'amistat amb Luis Ibáñez es mantenia intacta. Solá va ser el seu hoste durant uns mesos a la seva casa de l'illa de Lanzarote, on va produir-hi dues pel·lícules, alguns olis, una sèrie de fotografies i diverses pàgines del seu quadern de vida. Els films —malauradament encara no s'han localitzat— s'anomenen *Antígona engañada* i *Otra vez Edipo*. Un altre cop, en realitat, la insistència en la tragèdia grega, la qual va tenir a Kraus com a figura principal. En la segona, a més, hi van actuar els fills del cantant canari i l'amfitrió.<sup>15</sup>



Diari il·lustrat d'Eduardo Solá amb fotografies de les reunions socials que hi va haver durant el rodatge del film *Escala de sirenes*.

Procedència: Maribel Vidal-Quadras. Data: 1962.

Les fotografies del rodatge informen sobre escenes en les quals Alfredo Kraus jeu dramàticament sobre les roques de Lanzarote. Són imatges en les quals s'endevina la influència del cinema de Pier Paolo Pasolini que, malgrat estar situat políticament a les antípodes de Solá, el va estimular en gran mesura des d'un punt de vista cinematogràfic. Així, Solá va fer mans i mànigues per sopar amb ell en un restaurant del Trastevere, a Roma, a la dècada de 1960.<sup>16</sup>

## Solá aquí i ara

La totalitat de l'obra de l'artista equatorià que es revisa en aquestes ratlles és lluny de poder ser anomenada com un sol *aquí*, precisament perquè les característiques de la seva vida nòmada van situar les seves creacions al llarg dels anys en ciutats molt diverses i en mans d'una infinitat de persones, donada la gran quantitat de peces artístiques que va produir.

*Ara*, en el moment contemporani —especialment des del 2010—, són diversos els estudis que s'han fet sobre l'obra pictòrica d'Eduardo Solá, així com també les memòries bibliogràfiques i publicacions especialitzades, a propòsit del centenari del seu naixement, l'any 2015.<sup>17</sup> Va morir a Santiago de Xile el 1996.

Entre els anys 2014 i 2017 es van portar a terme les fases d'investigació, d'escriptura i exhibició de la filmografia d'Eduardo Solá quan era un realitzador incipient, com a part del projecte *Ismo, ismo, ismo. Cine experimental en Latinoamérica*, conceptualitzat per *Los Angeles Film Forum* i guanyador del premi *Pacific Standard Time* de *The Getty Institute, CA*. En aquest projecte hi vaig ser convidada com a investigadora i hi vaig donar a llum l'assaig *Estudios Fax Factory: Solá Films*.<sup>18</sup>

Paral·lelament, sis dels dotze films de Solá que físicament han estat localitzats van ser restaurats per *BB Optics*, el grup de restauració fílmica de la *Tisch School of the Arts*, de la *NYU*, dirigit pel professor Bill Brand. Actualment els cel·luloïdes es troben en qualitat de béns en custòdia a la *Cinemateca nacional del Ecuador Ulises Estrella* i la seva difusió, investigació i posada en valor és un projecte continu de l'*Archivo AANME*.<sup>19</sup>

Així, queda pendent la tasca de localitzar els films *Escala de sirenes*, *Antígona engañada* i *Otra vez Edipo*, la sistematització de les dades que la retroalimentació d'aquesta publicació produeixi i la difusió dels films d'Eduardo Solá Franco, especialment en indrets com Catalunya, on va tornar sempre... a la recerca del temps perdut.

Quito, 21 de febrer de 2022

<sup>15</sup> Relació epistolar via correu electrònic entre l'autora i Luis Ibáñez Margalef entre els anys 2014 i 2022.

<sup>16</sup> Entrevista a Hugo Gutiérrez Vega. Gener de 2015.

<sup>17</sup> Les obres que han aportat informació significativa per a l'estudi dels films de Solá Franco són les següents:

BARRERA-AGARWAL, María Helena. *Solá Franco y Disney* dins *Eduardo Solá Franco: Hacia el centenario*. Revista Nacional de Cultura, Letras, Artes y Ciencias del Ecuador. Núm. 25. Volum I. Quito. 2014. P. 17-33.

KRONFLE CHAMBERS, Rodolfo. *Diarios Ilustrados de Eduardo Solá Franco 1935-1988*. Eacheve. Guayaquil. 2015.

KRONFLE CHAMBERS, Rodolfo. *Eduardo Solá Franco. El impulso autobiográfico*. Fundación Municipal Bienal de Cuenca. Cuenca. 2016.

KRONFLE CHAMBERS, Rodolfo; ESTRADA LECARO, Pilar. *Eduardo Solá Franco: El teatro de los afectos*. Municipalidad de Guayaquil. Guayaquil. 2010.

PÉREZ PIMENTEL, Rodolfo. *Diccionario biográfico del Ecuador*. Editorial de la Universidad de Guayaquil. Volum VIII. Guayaquil. 1994.

<sup>18</sup> En aquest enllaç es pot trobar informació completa sobre el projecte: <https://www.ismismism.org/filmmakers>

<sup>19</sup> *Archivo AANME (Asociación Archivo Nuevos Medios Ecuador)*, dedicat a l'estudi i exhibició de l'audiovisual experimental equatorià, dirigit per María Belén Moncayo: [www.aanmecuador.com](http://www.aanmecuador.com).